UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*

MIHAI GOLU

FUNDAMENTELE PSIHOLOGIEI

I

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*

CUPRINS

VOLUMUL 1
SECŢIUNEA I

SECŢIUNEA a II-a
COMPONENTELE MODALE ALE VIEŢII PSIHICE CONŞTIENTE A OMULUI

VOLUMUL 2

SECŢIUNEA a III-a

REZUMATUL CURSULUI

I. **Obiectul psihologiei**

1. Psihologia, ca ştiinţă independentă, s-a constituit relativ târziu, „certificatul ei de naştere” fiind semnat în 1879, prin înfiinţarea, la Leipzig, de către savantul german Wilhelm Wundt a primului laborator bazat pe utilizarea metodei experimentale. Pentru prima dată, fenome-nele vieţii psihice erau scoase din sfera simplelor descrieri şi speculaţii filosofice şi incluse în programul cercetării ştiinţifice sistematice, aplicându-li-se operaţiile măsurării, cuantificării şi criteriile obiecti-vităţii şi cauzalităţii.

Foarte curând, însă, aveau să apară divergenţe în legătură cu definirea şi circumscrierea obiectului noii ştiinţe. Deşi denumirea părea să impună de la sine identitatea acestui obiect – psihe = psihic, logos = vorbire, deci: psihologia = ştiinţa despre psihic, s-a dovedit că, în realitate, modul de înţelegere a naturii şi structurii interne a psihicului uman nu a fost câtuşi de puţin unitar. Astfel, s-au configurat trei orientări diferite şi în mare măsură opuse, şi anume:

a) orientarea care reducea psihicul uman la conştiinţă şi care susţinea că obiectul psihologiei îl reprezintă studiul conştiinţei (res-pectiv, al proceselor psihice conştiente);

b) orientarea care susţinea că elementul esenţial şi determinant al vieţii psihice a omului este inconştientul, acesta trebuind, chipurile, să reprezinte principalul domeniu de preocupare al psihologiei (psiho-logia abisală sau psihanaliza elaborată de S. Freud);

c) orientarea care susţinea că adevărata şi autentica realitate psihologică o constituie reacţiile externe de răspuns (secretorii şi motorii) la acţiunea diverşilor stimuli din mediu şi, ca atare, obiectul psihologiei trebuie să fie studiul comportamentului (behaviorismul, creat de savantul american J. B. Watson, 1912/1913).

2. În prezent, au fost depăşite limitările şi absolutizările pe care se bazau orientările menţionate . Astfel, se admite că sfera noţiunii de „psihic uman” este mai largă decât sfera noţiunii de „conştiinţă”, ea incluzând într-o relaţionare de tip sistemic trei componente: inconşti-entul, subconştientul şi conştientul, toate împreună formând domeniul de studiu al psihologiei.

Pe de altă parte, planul subiectiv (psihic) intern şi planul obiectiv (comportamental) extern nu se mai rup artificial unul de celălalt şi nu se mai opun ca entităţi antagonice ireductibile; dimpotrivă, se recunoaşte şi se afirmă unitatea indisociabilă a lor sub egida principiului unităţii „conştiinţă-activitate”.

Finalmente, psihologia se defineşte ca ştiinţa care studiază, cu ajutorul unor metode obiective specifice, organizarea psihocomporta-mentală sub aspectul determinismului, mecanismelor şi legilor devenirii şi funcţionării ei, în plan animal şi uman, în unitatea contradictorie a individualului, particularului şi generalului, universalului. Această definiţie stabileşte în mod real sfera de cuprindere a domeniului şi justifică diferenţierile şi delimitările existente în interiorul lui: a) psiho-logia animală şi b) psihologia umană.

Psihologia umană are, la rândul ei, o latură generală care ne oferă tabloul global al organizării psihocomportamentale a omului normal (mediu), făcând abstracţie de vârstă, sex, context socio-cul-tural, ocupaţie (profesie) etc., şi o latură particular-diferenţială, care se centrează pe studiul şi explicarea ipostazelor concrete în care se poate afla organizarea psihocomportamentală funcţie de: vârstă, sex, mediu socio-cultural, activitate profesională, nivel de dezvoltare, natura deviaţiilor şi tulburărilor patologice: psihologia genetică şi a dezvoltării, psihologia vârstelor, psihologia şcolară, psihologia mun-cii, psihologia militară, psihologia creaţiei, psihologia artei, psihologia sportului, psihologia comercială şi economică, psihologia socială, psihologia medicală, psihopatologia etc.

II. **Specificul cunoaşterii psihologice. Metodele psihologiei**

1. **Specificul cunoaşterii psihologice**. Modelul tradiţional al cunoaşterii ştiinţifice constituit sub autoritatea mecanicii şi fizicii clasice formula cerinţa ca orice domeniu, luat ca

obiect de studiu, să posede proprietăţi nemijlocit observabile şi perceptibile, care să poată fi măsurate şi cuantificate.

Psihicul ca atare este lipsit de asemenea proprietăţi, el nu are nici lungime, nici grosime, nici volum, nici greutate, nici miros, nici gust. Singura dimensiune care se recunoştea proceselor şi trăirilor psihice era durata; dar, numai pe baza ei, nu era posibilă construirea unui sistem complet de coordonate şi măsurători, care să fie tratabil matematic.

Acesta era principalul argument invocat de marele filosof german, Immanuel Kant, pentru a respinge, în mod categoric, posibi-litatea desprinderii psihologiei de filosofie şi constituirea ei într-o ştiinţă independentă.

În aceste condiţii, ca unică modalitate de obţinere a datelor necesare descrierii conţinuturilor şi stărilor psihice interne (ale conşti-inţei) era considerată metoda introspecţiei (privirea cu propriul ochi interior spre ceea ce se petrece în momentul dat pe scena conştiinţei şi relatarea verbală a celor constatate). Psihologia bazată pe utilizarea exclusivă a acestei metode a primit denumirea de introspecţionistă şi ea s-a afirmat puternic în ultimele două decenii ale sec. XIX şi în primele trei decenii ale sec. XX (Th. Lipps, N. Ach, O. Kűlpe, E. Titchener).

Pentru a satisface cerinţa observabilităţii nemijlocite, behavio-rismul a aruncat peste bord lumea subiectivă internă a conştiinţei, reţinând ca obiect al cunoaşterii psihologice reacţiile de răspuns ale subiectului la stimulii obiectivi din afară. Dar, aşa cum se va remarca ulterior, procedând astfel, behaviorismul a constituit o „psihologie fără suflet”, o psihologie nu a „omului subiect”, ci a „omului robot”. Ieşirea din acest impas metodologic este posibilă numai în măsura în care se admite că o cunoaştere ştiinţifică poate să aibă nu numai un caracter nemijlocit, ci şi unul mijlocit, observarea obiectului realizân-du-se indirect prin intermediul unor efecte şi fenomene prin care el se manifestă şi se exprimă.

Cunoaşterea psihologică devine, prin excelenţă, o cunoaştere mijlocită: datele şi informaţia obiectivă despre natura, conţinutul şi dinamica proceselor psihice particulare se obţin pe baza observării, înregistrării şi analizei răspunsurilor şi conduitelor subiectului în situa-ţii obiective concrete.

2. **Metodele psihologiei**. Cunoaşterea psihologică se realizează prin utilizarea unui larg repertoriu de metode şi procedee. După pozi-ţia pe care o au faţă de fenomenul studiat, metodele psihologiei le împărţim în două grupe: pasive şi active.

Pasive sunt considerate acele metode care se adresează fenome-nelor a căror declanşare se produce spontan, în situaţia concretă în care se află subiectul în momentul dat. În rândul lor includem: metoda observaţiei şi metoda biografică.

Active sunt metodele prin care cercetătorul acţionează direct asupra subiectului şi provoacă manifestarea procesului psihic, a trăsă-turii de personalitate sau a comportamentului propus pentru a fi studiat. Din această categorie fac parte: experimentul de laborator, experimentul natural, ancheta, chestionarul, analiza produselor activităţii, testele sau probele psihometrice. Metoda centrală în cerce-tarea psihologică trebuie considerată experimentul de laborator. El depăşeşte toate celelalte metode în precizie, obiectivitate şi grad de controlabilitate a variabilelor. Metoda experimentală permite cercetă-torului: să intervină activ şi să provoace fenomenul studiat; să izoleze, să dozeze şi să controleze variabilele – independente, dependente şi intermediare; să modifice şi să varieze condiţiile de manifestare a fenomenului; să compare rezultatele grupului experimental cu cele ale grupului de control, care nu a fost supus regimului experimental; să repete acelaşi model experimental de mai multe ori, pe acelaşi subiect sau grup de subiecţi; să releve condiţionarea reciprocă dintre variabile.

Ca limite ale experimentului de laborator se menţionează: carac-terul relativ artificial al situaţiei în care este plasat subiectul, izolarea acestuia de contextul natural al existenţei şi activităţii sale; nu poate fi folosit în mod universal, existând anumite fenomene psihocomportamentale care nu pot fi provocate sau nu se permite, din punct de vedere etic, să se provoace experimental.

3. **Strategii în cercetarea psihologică**. Fiind subordonată unor obiective şi finalităţi cu semnificaţie generală, cercetarea psihologică dobândeşte un caracter continuu şi sistematic. Ea nu se reduce la simple explorări secvenţiale, independente unele de altele, ci se realizează ca un demers integrat, întemeiat pe anumite principii şi consideraţii metodologice generale. Un asemenea demers îl numim strategie de cercetare. Complexitatea şi diversitatea fenomenelor psihocomportamentale au dus la structurarea mai multor tipuri de strategii, şi anume:

a) strategii transversale, care constau în studiul nivelului de dezvoltare şi funcţionare a organizării psihocomportamentale la indi-vizi de aceeaşi vârstă;

b) strategii longitudinale, care rezidă în studiul organizării psihocomportamentale a unui individ sau grup de indivizi pe parcursul mai multor etape de vârstă, de exemplu: la vârsta de 3 ani, la vârsta de 5 ani, la vârsta de 7 ani, la vârsta de 11 ani etc; folosind asemenea strate-gii, se pot identifica şi stabili particularităţile curbei evoluţiei psihice, amplitudinea diferenţelor dintre etapele de vârstă;

c) strategii genetice; prin care se urmăreşte cunoaşterea mecanismelor, legităţilor şi factorilor formării şi dezvoltării proceselor psihice şi comportamentelor – în plan istoric, filogenetic şi în plan individual, ontogenetic;

d) strategii diferenţiale, prin care se evidenţiază şi se evaluează deosebirile de ordin calitativ în organizarea psihocomportamentală între: om şi animal, copil şi adult, bărbat şi femeie, normal şi pato-logic, între persoane de aceeaşi vârstă şi acelaşi sex etc; studiul deosebirilor interindividuale şi intergrupale este la fel de important pentru cunoaşterea psihicului în toată complexitatea sa ca şi studiul asemănărilor şi aspectelor comune;

e) strategii clinice, care au ca scop studiul şi explicarea abaterilor şi tulburărilor patologice în sfera psihicului şi comportamentului, cau-zate de focare organice sau de dereglări funcţionale ale creierului.

III. **Principiile metodologice ale psihologiei**

Cunoaşterea psihologică se cere a fi orientată şi coordonată de un set de principii metodologice generale care să asigure coordonatele de referinţă ale analizei şi interpretării fenomenelor concrete. Esenţiale sunt următoarele principii:

a. principiul determinismului (extern);
b. principiul relaţionării neuro-psihice;
c. principiul reflectării şi modelării informaţionale;
d. principiul acţiunii şi al unităţii conştiinţă-activitate;
e. principiul genetic şi al istorismului;
f. principiul sistemicităţii.

a) **Principiul determinismului** (extern) impune obligativitatea analizei şi explicării psihicului pe baza unor condiţii şi cauze reale obiective. Aceste condiţii şi cauze rezidă în acţiunea asupra organelor de simţ ale animalului sau omului a stimulilor de diferite modalităţi şi grade de complexitate.

În sfera fenomenelor psihocomportamentale avem de a face cu un determinism mijlocit. Aceasta înseamnă că acţiunea oricărui stimul extern se refractă şi se modifică în funcţie de stările şi condiţiile interne ale subiectului. Ca urmare, relaţia dintre stimulul extern (S) şi reacţia de răspuns (R) nu este de tip cauzal univoc, ci de tip proba-bilist: stimulul extern dat nu duce în mod necondiţionat şi invariant la producerea uneia şi aceleiaşi reacţii de răspuns, ci numai cu o anumită probabilitate, existând posibilitatea ca subiectul să dea şi o altă reacţie sau chiar să nu răspundă deloc, în funcţie de starea lui psihofiziologică internă la momentul respectiv. Astfel, conchidem că procesele şi actele psihocomportamentale ale omului se înscriu în sfera unui determinism complex multivariat, pe care-l numim statistic.

Cât priveşte natura substanţial-calitativă a factorilor determi-nativi externi, pentru psihicul şi comportamentul uman rolul principal revine factorilor socio-culturali, principiul determinismului luând forma specifică a principiului condiţionării social-istorice şi istorico-

culturale. Aceasta înseamnă că de psihic uman propriu-zis se poate vorbi numai la individul socializat, care se naşte, trăieşte şi-şi desfăşoară activitatea într-un anumit mediu social.

b) **Principiul relaţionării neuropsihice** impune necesitatea ca psihicul în întregul său, inclusiv forma lui superioară de manifestare – conştiinţa umană – să fie considerat şi definit ca funcţie a sistemului nervos, a creierului. Mecanismul producerii oricărui proces psihic, de la cel mai simplu, până la cel mai complex, este de natură reflexă, fiind mediat de procese fiziologice nervoase (excitaţie, inhibiţie, modulări ale amplitudinii şi frecvenţei influxului nervos etc.). Creierul însă nu generează percepţii, idei, trăiri emoţionale, atitudini etc. în virtutea simplei structuri celulare interne a lui, ci numai pe baza recepţionării, prelucrării şi interpretării stimulilor din afara sa. Din principiul relaţionării neuro-psihice derivă mai departe principiul unităţii dialectice a psihologicului şi fiziologicului. Potrivit acestuia, nici un proces psihic nu se poate realiza fără un anumit ansamblu de transformări şi fenomene neurofiziologice specifice. Din punct de vedere genetic şi cronologic, fiziologicul precede şi condiţionează psihologicul; psiho-logicul posedă însă caracteristici şi determinaţii calitative proprii, devenind ireductibil la fiziologic (atributele de subiectiv şi ideal sunt aplicabile numai proceselor psihice, nu şi celor fiziologice, care aparţin fenomenelor substanţial-energetice obiective). Pe măsură ce structura psihică a individului se maturizează şi se consolidează, ea capătă o relativă autonomie faţă de baza fiziologică iniţială, exercitând o influenţă activă asupra stării generale a organismului – influenţa psihosomatică, care face posibile sugestia, autosugestia şi psihoterapia.

c) **Principiul reflectării şi modelării informaţionale** stă la baza înţelegerii naturii existenţiale sau a statutului ontologic al psihicului. El ne răspunde, aşadar, la întrebarea: „în ce formă sau modalitate există psihicul?”. Şi răspunsul va fi: psihicul există ca o formă particulară de reflectare, respectiv, reflectare de speţă subiectivă şi ideală (nonsubstanţială) şi ca informaţie. Percepţiile, reprezentările, noţiunile care alcătuiesc scheletul intelectului, al conştiinţei sunt în sine modele informaţionale interne ale lucrurilor, fenomenelor şi situaţiilor obiective externe. Faptul că psihicul este de natură reflec-toriu-informaţională îl argumentăm prin aceea că el a apărut din necesităţi de adaptare la un anumit mediu existenţial mai complex, caracteristic regnului animal, şi îndeplineşte pretutindeni şi în orice moment un rol reglator, optimizator, organizator. Ca şi informaţia, psihicul exprimă şi ne dă măsura gradului de organizare la nivelul sistemelor animale şi umane.

d) **Principiul acţiunii şi al unităţii conştiinţă-activitate** ne obligă să recunoaştem interdependenţa legică dintre planul comporta-mental extern şi planul subiectiv intern. Forma primordială de manifestare a psihicului, în ontogeneză, o constituie acţiunea directă a copilului cu obiectele şi lucrurile din jurul său. Prin interiorizare treptată, stadială, schemele de organizare şi desfăşurare a acţiunilor externe – de descompunere, de comparare (măsurare), de grupare, de asamblare etc. devin matrici ale structurării operaţiilor mentale, care dobândesc autonomie completă, putându-se desfăşura fără apelarea la suport obiectual sau imagistic, de-abia în jurul vârstei de 14 ani.

Pe măsură ce se formează şi se consolidează, structurile interne ale conştiinţei devin premisă şi factor reglator al acţiunii exter-ne, condiţionând calitatea şi eficienţa ei. Se închide astfel circuitul acţiune → conştiinţă → acţiune.

e) **Principiul genetic şi al istorismului** ne arată că psihicul nu trebuie considerat ca un dat sau ca ceva predeterminat şi imuabil, ci ca ceva devenit şi evolutiv. Atât psihicul în ansamblul său, cât şi diferitele procese care-l compun au o geneză – în plan filogenetic, istoric şi în plan individual, ontogenetic. Identificarea şi descrierea stadiilor şi formelor pe care le îmbracă în fiecare stadiu trebuie să constituie unul din obiectivele esenţiale ale cercetării psihologice. Traiectoria dinamicii psihicului în plan individual tinde să se suprapună cu traiectoria dinamicii organismului, punând în evidenţă trei mari segmente:

– segmentul ascendent antientropic, în interiorul căruia au loc procesele de dezvoltare, consolidare, maturizare;

– segmentul optimum-ului funcţional, în cadrul căruia toate componentele sistemului se menţin la valori ridicate;

– segmentul descendent entropic, în cadrul căruia se acumulează efectele entropice, de regresie şi dezorganizare.

f) **Principiul sistemicităţii** reclamă necesitatea de a aborda psihicul prin prisma exigenţelor metodologiei cibernetico-sistemice. Astfel, el nu trebuie privit ca un simplu conglomerat sau ca o simplă sumă aritmetică de elemente în sine independente, ci ca un sistem, ale cărui componente (procese, stări, trăsături) se află într-o relaţie legică unele cu altele, condiţionându-se reciproc. Această intercondiţionare este atât de puternică, încât generează acea calitate emergentă a unităţii supraordonate, graţie căreia, în orice proces particular se imprimă pecetea întregului – stilul, tipul etc. – şi efectul influenţării celorlalte. Abordarea sistemică se opune astfel abordării atomare, bazată pe princi-piul descompunerii-recompunerii, dezvoltată de asociaţionism.

IV. **Problema legilor în psihologie**

Scopul principal al oricărei ştiinţe este acela de a descoperi şi formula legi, prin care să explice riguros şi obiectiv modul de fiinţare şi manifestare (desfăşurare) a fenomenelor pe care le studiază. Legea este înţeleasă ca o relaţie de condiţionare sau determinare mai mult sau mai puţin stabilă şi repetabilă între două sau mai multe fenomene. Cu cât cerinţa stabilităţii şi repetabilităţii este satisfăcută mai bine, cu atât legea este considerată mai valabilă şi mai veridică, şi invers. Din acest punct de vedere, cele mai „tari” sunt considerate legile mecanicii şi fizicii clasice.

Multă vreme, psihologia a mers pe linia descoperirii unor asemenea legi. S-a dovedit însă că bilanţul este mai mult decât nesa-tisfăcător, întrucât doar legile psihofizice care descriu relaţia dintre intensitatea stimulului şi intensitatea reacţiei (senzaţiei) pot fi încadrate în categoria legilor tari (dinamice).

În rest, relaţia dintre variabilele independente (stimulii, situa-ţiile) şi cele dependente (procesele psihice, comportamentele) se înscrie în sfera probabilităţii. Ca urmare, legea care o exprimă devine una statistică. Aceasta înseamnă că ea se deduce şi se formulează pe baza unui ansamblu mare de cazuri individuale sau de măsurători; de asemenea, ea nici nu poate fi verificată şi confirmată pe cazuri indivi-duale, ci numai la nivel de grup sau de „populaţii”.

Aşadar, orice lege psihologică presupune şi se bazează pe general, dar nu-l exprimă în mod direct, ci numai indirect, prin intermediul unei tendinţe centrale (o medie aritmetică, de pildă) şi al unui indice de dispersie (abaterea standard, de pildă).

Cum continuumul probabilităţii se cuprinde între 0 şi 1, punând în evidenţă grade diferite de nedeterminare (incertitudine), rezultă că şi legile statistice cu care operează psihologia vor avea grade de tărie diferite. Gradul cel mai slab de tărie îl vor avea acelea care gravitează în jurul probabilităţii de 0,50; corespunzător, cu cât relaţia descrisă de lege se îndepărtează mai mult de 0,50 spre 1 sau spre 0, cu atât gradul de tărie creşte.

După sfera de cuprindere, legile psihologice se împart în: parti-culare, care se referă la anumite procese psihice (ex. legile senzaţiei, legile percepţiei, legile memoriei etc.) şi generale, care se referă la organizarea şi funcţionarea sistemului psihic în ansamblu (ex. legile dezvoltării, legile asociaţiei, legile organizării ierarhice, legea moti-vaţiei).

După conţinut, legile psihologice au fost împărţite în: legi de funcţionare, legi de compoziţie, organizare sau structură şi legi de dezvoltare. Din prima categorie fac parte: legile senzaţiei, percepţiei, memoriei, gândirii; din a doua categorie pot fi menţionate: legea pregnanţei, legea bunei forme, legea integrării; din categoria a treia fac parte legea diferenţierii-individualizării, legea stadialităţii. Unul şi acelaşi proces, ca şi psihicul în ansamblu, se subordonează concomitent tuturor celor trei categorii de legi.

V. **Psihicul uman**

1. **Noţiunea de psihic**. Probabil că, în istoria ştiinţei, nu există un alt concept a cărui definire să fi suscitat atâtea dispute şi contro-verse ca cel de psihic. Tocmai pe tărâmul lui s-a produs scindarea gândirii filosofice în materialistă, care va subordona psihicul determi-naţiilor şi însuşirilor materiei, şi idealistă, care va lega psihicul de determinaţiile pur spirituale, extramateriale, transcendente.

Psihologia ştiinţifică se întemeiază esenţialmente pe principii materialiste, considerând psihicul ca fenomen natural, care se indivi-dualizează prin atribute calitative specifice, ireductibile la atributele altor fenomene naturale. Definirea lui se realizează printr-o serie de raportări corelate, şi anume:

a) raportarea la lumea externă, din care rezultă natura sa existenţială de formă subiectivă, ideală de reflectare şi de formă particulară de informaţie la nivelul organismelor animale, bazată pe semnalizare-designare-reprezentare;

b) raportarea la sistemul nervos, la creier , din care rezultă statutul lui de funcţie specifică a creierului realizată în cadrul comuni-cării informaţionale a individului cu lumea externă;

c) raportarea la sarcinile de adaptare şi de reglare ale organis-mului animal, din care decurge statutul său de formă specifică, calitativ superioară, a vieţii de relaţie, şi rolul instrumental-reglator în desfăşurarea comportamentului.

2. **Specificul psihicului uman**. Privit pe scară evolutivă, filoge-netică, psihismul nu reprezintă un continuum plat, uniform, ci o succesiune de trepte, distanţate unele de altele, după gradul de diferen-ţiere şi complexitate structural-funcţională. Treapta cea mai de sus, care se distanţează cel mai mult de cea imediat inferioară, o ocupă psihicul uman. Putem astfel afirma că principala caracteristică a psihicului uman constă în aceea că el este forma cea mai înaltă de organizare şi funcţionare, dintre toate formele de psihism cunoscute nouă.

Superioritatea absolută a psihicului uman în raport cu psihicul animal rezidă în diferenţierea şi dezvoltarea excepţională a proceselor informaţionale cognitive, a capacităţii de înţelegere, explicare, inter-pretare, decizie, creaţie (proiecţie, planificare, anticipare etc.), precum şi în apariţia şi dezvoltarea comunicării verbale, limbajul devenind cel mai perfecţionat instrument de codificare-vehiculare a semnalelor (informaţiei). La om, psihicul se realizează şi în forma conştiinţei. Această superioritate o punem pe seama a doi factori esenţiali: a) complexitatea structural-funcţională extraordinară a creierului uman şi b)complexitatea şi specificul influenţelor mediului socio-cultural.

3. **Psihicul uman ca sistem**. Psihologia contemporană abor-dează psihicul ca sistem, de pe poziţiile metodologiei sistemice. Prin natura componentelor sale, este un sistem informaţional-energetic, deci nonsubstanţial. Se încadrează în categoria sistemelor: dinamice (evolutive, cu autoorganizare), semideschise, supercomplexe şi proba-biliste. De asemenea, se include în clasa sistemelor cibernetice, fiind dotat cu mecanisme de autoreglare: feedback negativ (de stabilizare – homeostazia psihică), feedback pozitiv antientropic (de optimizare şi de dezvoltare), feed-throowght (de mediere şi de transfer), feed-before (de prospectare-anticipare).

Sistemul psihic uman se compune din trei subsisteme aflate într-o permanentă interacţiune şi intercondiţionare: subsistemul inconştient, subsistemul subconştient sau preconştient şi subsistemul conştient.

Subsistemul inconştient cuprinde o componentă înnăscută, ansamblul tendinţelor, pulsiunilor, trebuinţelor şi instinctelor determi-nate biologic şi legate de afirmarea şi conservarea fiinţei biologice a personalităţii umane, şi o componentă dobândită, ansamblul experien-ţelor timpurii şi al preceptelor conştiinţei morale a societăţii, asimilate şi interiorizate în primii cinci ani de viaţă.

Subsistemul subconştient cuprinde, pe de o parte, conţinuturile informaţional-cognitive şi actele care au fost cândva conştiente, dar care în prezent se realizează fără controlul conştient, iar pe de altă parte, amintirile, cunoştinţele şi schemele operatorii latente, care intră succesiv în fluxul actual al conştiinţei, în funcţie de solicitări şi situaţii. Tot în subconştient se includ şi acele elemente care emerg din inconştient, aşteptând să intre în conştiinţă.

Subsistemul conştient este nivelul superior, evolutiv cel mai înalt pe care îl atinge organizarea psihicului, fiind propriu, în forma sa specifică, numai omului. Funcţionarea sa se bazează pe principiul disocierii, al analizei critice, al teleonomiei (formularea anticipată a scopurilor), al planificării, al realităţii.

Structural, subsistemul conştient cuprinde procese cognitive (senza-ţii, percepţii, reprezentări, gândire, imaginaţie), trăiri emoţional-afective, structuri motivaţionale (trebuinţe, interese, idealuri

etc.), acţiuni şi acte voluntare despre care putem da seama şi pe care le putem controla şi justifica, explica. Întreaga dinamică a proceselor şi actelor conştiente este mediată de limbajul verbal, de analiză şi deliberări mentale succesive.

Fiind nivelul cel mai nou din punct de vedere filogenetic şi istoric, subsistemul conştient va fi componenta cea mai activă şi dina-mică a psihicului uman, care, pe de o parte, se caracterizează prin disponibilitatea cea mai mare la schimbare-dezvoltare, iar pe de altă parte, va înregistra grade de organizare-funcţionare diferite atât în succesiunea istorică a generaţiilor, cât şi în interiorul aceleiaşi generaţii, de la un individ la altul.

De aceea, în evaluarea dezvoltării şi organizării psihocomporta-mentale a unei persoane, elementul de referinţă esenţial trebuie să fie subsistemul conştient.

Tocmai în cazul acestui subsistem se diferenţiază şi ating valorile cele mai ridicate funcţiile: cognitivă, proiectivă (modele şi proiecte mentale de transformare a realităţii imediate, de crearea unei realităţi noi – vezi invenţiile), de planificare şi anticipare – predicţie şi de reglare prin analiză critică şi comparaţie criterială.

Interacţiunea dintre cele trei subsisteme care alcătuiesc sistemul psihic uman are un caracter circular (realizându-se atât în sens ascendent – influenţa inconştientului asupra subconştientului şi conştientului, cât şi în sens descendent – influenţa conştientului asupra subconştientului şi inconştientului) şi dialectic (incluzând atât compatibilitate şi sinergie finalistă, cât şi contradicţie, antagonism finalist – ceea ce „cere”, de pildă, inconştientul la momentul dat poate să fie respins de conştient şi viceversa). De aici, derivă dramatismul şi imprevizibilitatea comporta-mentelor umane.

VI. **Procesele de prelucrare-gestionare a informaţiilor**

Adaptarea la condiţiile mediului extern este imposibilă fără un minimum de „date” şi „informaţii” despre însuşirile lucrurilor şi situaţiilor concrete, despre relaţiile dintre acestea, despre legităţile care le guvernează. Captarea şi prelucrarea informaţiilor din lumea externă şi utilizarea lor în reglarea şi optimizarea reacţiilor de răspuns, a acţiunilor instrumentale reprezintă funcţiile esenţiale ale sistemului psihic. La nivelul omului, această funcţie se va realiza prin intermediul unor procese înalt diferenţiate şi specializate: senzaţia, percepţia, reprezentarea, imaginaţia, gândirea, memoria.

1. **Senzaţia**. Aceasta este procesul psihic de captare şi prelucrare a informaţiilor despre proprietăţi (însuşiri) singulare ale stimulilor externi specifici şi ale propriului organism. La baza ei, stă sensibilitatea – funcţie de recepţie-semnalizare, care derivă din excitabilitatea sau iritabilitatea primară – şi se realizează de mecanisme structurale specializate denumite analizatori.

Atât după natura mecanismului, cât şi după natura însuşirilor pe care le reflectă, senzaţia se realizează într-o mare diversitate de modalităţi (tipuri). Distingem: a) categoria senzaţiilor care ne furnizează informaţii despre lumea externă (exterocepţia): senzaţiile cutano-tactile, senzaţiile vizuale, senzaţiile auditive, senzaţiile olfactive, senzaţiile gustative; b) categoria senzaţiilor care ne furnizează informaţii despre poziţiile posturale şi actele motorii ale membrelor, capului şi trunchiului (propriocepţia); c) categoria senzaţiilor care ne furnizează informaţii despre modificările şi variaţiile mediului intern al organismului (interocepţia).

Condiţiile principale pentru a se produce o senzaţie sunt: integritatea structural-funcţională a analizatorului şi acţiunea stimu-lului specific la intensitatea corespunzătoare (să fie cel puţin egală cu valoarea pragului inferior absolut al sensibilităţii respective).

Senzaţiile se caracterizează prin următoarele proprietăţi princi-pale: modalitatea (calitatea), intensitatea, durata şi tonul afectiv.

a. Modalitatea este proprietatea unei senzaţii de a reflecta selectiv anumite însuşiri ale stimulului specific (de pildă, în cazul senzaţiilor vizuale: lungimea de undă care dă tonul cromatic; în cazul senzaţiilor tactile: duritatea, asperitatea, întinderea sau lungimea etc.).

b. Intensitatea este proprietatea senzaţiei de a reflecta şi aprecia încărcătura energetică sau forţa de acţiune a stimulului specific.

c. Durata este proprietatea senzaţiei de a reflecta şi de a se manifesta pe durata de acţiune a stimulului. Nici o senzaţie nu se produce concomitent cu declanşarea acţiunii stimulului specific,

ci cu o anumită întârziere pe care o numim latenţă; de asemenea, ea nici nu dispare imediat cu încetarea acţiunii stimulului, continuând câteva miimi de secundă şi după aceea – efectul de urmă sau imaginea consecutivă.

d. Tonul afectiv este proprietatea senzaţiei de a se asocia cu o anumită trăire emoţională – plăcută sau neplăcută, agreabilă sau deza-greabilă.

Legile sensibilităţii. Sensibilitatea este o funcţie dinamică evolu-tivă. Dinamica ei este surprinsă într-o serie de legi generale: 1) legi evolutive (legea diferenţierii, legea specializării, legea complexificării); 2) legi psihofizice (legea raportului invers proporţional între valoarea pragului absolut şi nivelul sensibilităţii E = 1/I, unde E = nivelul sensibilităţii, I = intensitatea stimulului; legea raportului constant al pragurilor diferenţiale dx/x = constant, unde dx = fracţiunea de intensitate a stimulului specific ce trebuie adăugată la stimulul iniţial pentru a determina o modificare abia conştientizabilă a intensităţii senzaţiei; legea progresiei: în timp ce intensitatea stimulului creşte în progresie geometrică, intensitatea senzaţiei creşte în progresie aritmetică E = K log. X + C, unde E = intensitatea senzaţiei, X = inten-sitatea stimulului, K şi C = constante; aceste legi au fost formulate de francezul Bouguer şi germanii Weber şi Fechner (purtându-le numele); 3) legi psihofiziologice (legea adaptării, legea sensibilizării, legea de-presiei, legea contrastului, legea sinesteziei); 4) legi socioculturale (legea învăţării-optimizării, legea estetizării, legea profesionalizării).

2. **Percepţia**. Percepţia reprezintă un nivel calitativ superior al procesării informaţiei extrase din interacţiunea actuală a subiectului cu obiectul. Ea are la bază senzaţia şi se constituie prin articularea şi integrarea senzaţiilor, dar nu este reductibilă la acestea, aşa cum susţinea Şcoala asociaţionistă. Imaginea perceptivă sau perceptul este un model informaţional complex, care ne raportează la obiect ca întreg, în identitatea lui individuală sau categorială specifică. A percepe înseamnă a putea da răspunsuri corecte la întrebarea „Ce este acesta?”

Spre deosebire de senzaţie, care se produce oarecum spontan şi pasiv de îndată ce stimulul specific acţionează asupra organului de simţ corespunzător, percepţia presupune o implicare mai activă a subiectului, care recurge la operaţii şi strategii speciale de explorare, căutare, selecţie, evaluare, comparare. De aceea, definirea percepţiei ca reflec-tare nemijlocită sau imediată este improprie, ea fiind mediată în realitate de operaţiile succesive ale subiectului. Astfel, desfăşurarea percepţiei ia un caracter fazic. Experimental, s-a demonstrat existenţa următoarelor faze: a) detecţia, care constă în sesizarea acţiunii stimulului şi încadrarea lui în spaţiu şi timp; b) discriminarea, care rezidă în desprinderea stimulului din contextul celorlalţi; c) identificarea, care se concretizează în integrarea finală a modelului informaţional al stimulului şi în elaborarea răspunsului „este x”; d) interpretarea, în cadrul căreia se desprinde semnificaţia stimulului identificat şi se pune în relaţie cu scopul activităţii subiectului. După conţinut şi mecanism, distingem: percepţii monomodale (ex. percepţia vizuală, percepţia auditivă, percepţia tactilă) şi percepţii plurimodale, care au la bază interacţiunea între doi sau mai mulţi analizatori şi care integrează informaţii despre mai multe genuri de însuşiri ale obiectului.

În seria formelor complexe ale percepţiei umane se includ: percepţia spaţiului (formă, volum, distanţă, poziţie), percepţia timpului (durate, intervale vide, succesiuni), percepţia mişcării (direcţie, viteză), percepţia limbajului (oral, scris), şi percepţia muzicii (raporturi de înălţime, linie melodică, structură armonică).

Legile percepţiei. Aspectele esenţiale ale percepţiei sunt expri-mate de un ansamblu de legi, pe care le împărţim în următoarele grupe: a) legi ale asociaţiei (asemănare, contrast, contiguitate spaţio-tempo-rală), care acţionează în etapele iniţiale ale formării mecanismelor şi schemelor perceptive în raport cu o clasă sau alta de obiecte); b) legi de structură (legea bunei forme, legea pregnanţei, legea bunei continuităţi, legea destinului comun, legea unum-duo etc), care exprimă funcţionarea mecanismelor şi schemelor perceptive consolidate şi atestă ireductibi-litatea percepţiei la o simplă sumă de senzaţii); c) legi generale, supraordonate (legea integralităţii, legea selectivităţii, legea semnifica-ţiei, legea constanţei, legea obiectualităţii).

3. **Reprezentarea**. Dacă senzaţia şi percepţia ne oferă informaţii despre obiectele care acţionează hic et nunc asupra organelor noastre de simţ, reprezentarea reflectă şi ne oferă

informaţii despre un obiect sau altul în absenţa acestuia. Astfel, ea devine prima treaptă în organizarea şi funcţionarea activităţii mentale autonome (operarea pe plan mintal cu imagini ale unor obiecte şi fenomene percepute cândva în trecut şi ale căror modele informaţionale au fost stocate şi păstrate în memoria de scurtă şi lungă durată).

Termenul de reprezentare desemnează două realităţi: a) procesul de ecforare-reactualizare sau de elaborare a imaginii unui obiect în absenţa lui şi b) produsul, respectiv, imaginea conştientizată. Procesul poate avea o desfăşurare spontană, involuntară, luând aspectul unui flux de reactualizări (amintiri) mai mult sau mai puţin haotice, amalgamate sau una intenţionată, voluntară, imaginile succedându-se într-o ordine logică şi fiind subordonate unui scop. Produsul poate fi caracterizat după următoarele calităţi (proprietăţi): a) claritatea sau pregnanţa, în funcţie de care distingem reprezentări intense sau vii şi reprezentări pasive sau şterse; b) completitudinea, pe baza căreia delimităm reprezentări bogate, care tind să se suprapună peste imaginile perceptive, şi reprezentări sărace sau lacunare (în principiu, imaginea-reprezentare este mai săracă, mai rezumativă decât imaginea-perceptivă); c) relevanţa sau semnificaţia, care permite delimitarea reprezentărilor relevante, în care se selectează şi se reţin notele cele mai caracteristice şi semnificative ale obiectului, şi reprezentări derizorii, care conţin note accidentale, nesemnificative (de regulă, reprezentarea reflectă în mai mare măsură semnificativul, rele-vantul, caracteristicul decât percepţia); d) gradul de generalitate, după care distingem reprezentări individuale, care reflectă obiecte concrete singulare (o anumită persoană, o anumită casă, un anumit obiect etc.) şi reprezentări generale, care reflectă prototipul unei clase de obiecte asemănătoare (reprezentarea de casă în general, de om, în general, de copac, în general); de regulă, imaginea-reprezentare are un grad de generalitate mai înalt decât perceptul; e) caracterul mijlocit, care constă în aceea că elementele informaţionale constitutive ale imaginii-reprezentare sunt furnizate de senzaţii şi percepţii; f) caracterul pano-ramic, care rezidă în transformarea seriilor şi succesiunilor de dimensiuni (însuşiri) care se etalează în percepţie în configuraţii simultane.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

1. Golu, M., *Fundamentele psihologiei*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2000, vol. 1; Compendiu, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2000.
2. Golu, M., Dicu, A., *Introducere în psihologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.
3. Radu I. şi colab., *Introducere în psihologia contemporană*, Cluj-Napoca, Editura Sincron, 1991.

TESTE DE AUTOEVALUARE

____ 1. Perceptia spatiului este:
a. de tip monomodal
b. de tip intermodal

____ 2. Perceptia vizualã a celei de a treia dimensiuni a spatiului are la bazã:
a. un mecanism monocular
b. un mecanism binocular

____ 3. În cazul suprapunerii complete a celor douã imagini retiniene:
a. obiectul este perceput plat (biodimensional)
b. obiectul este perceput dedublat
c. obiectul este perceput în volum

____ 4. Pentru a se realiza perceptia obiectului în volum (cu cea de a treia dimensiune) este necesar ca cele douã imagini retiniene:

a. sã fie complet disparate
b. sã se suprapunã partial
c. sã se suprapunã integral

____ 5. Perceptia timpului se referã la:

a. segmentul trecut
b. segmentul prezent
c. segmentul viitor

____ 6. Duratele evenimentelor neplãcute:

a. tind sã fie subestimate
b. se evalueazã în mod obiectiv
c. tind sã fie supraestimate

____ 7. Durata asteptãrii unui eveniment neplãcut:

a. tinde sã fie subestimatã
b. tinde sã fie supraestimatã
c. se evalueazã în mod obiectiv

____ 8. Durata asteptãrii unui eveniment plãcut:

a. tinde sã fie subestimatã
b. se evalueazã fãrã alterãri
c. tinde sã fie supraestimatã

____ 9. Psihologia si-a inaugurat statutul de stiintã independentã fixându-si ca obiect de studiu:

a. activitatea
b. constiinta
c. comportamentul

____ 10. Psihologia a devenit stiintã independentã datoritã adaptãrii:

a. metodei testelor
b. metodei introspectiei
c. metodei experimentului

____ 11. Pentru behaviorismul clasic obiectul de studiu al psihologiei trebuia sã fie:

a. lumea subiectivã internã
b. activitatea finalistã
c. comportamentul

____ 12. Psihologia introspectionistã se centra:

a. pe studiul continuturilor si stãrilor interne ale constiintei
b. pe studiul expresiilor emotionale externe
c. pe studiul diferentelor individuale

____ 13. Modelul paradigmatic al psihologiei contemporane este:

a. S □ R
b. S □ 0 □ R
c. S □ P □ R

____ 14. Gestaltismul se bazeazã pe:
a. considerarea interactiunii parte – întreg
b. considerarea exclusiv a pãrtii
c. considerarea exclusiv a întregului

____ 15. Pentru studiul conduitei P. Janet propunea:
a. metoda observatiei externe
b. metoda introspectiei
c. metoda clinicã